

พฤติกรรมการป้องกันตนเองจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพด ตำบลกระแซง อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ

Self-protection behavior from the use of chemical pesticides in corn farmers, Krachang
Subdistrict, Kanthararuk District, Sisaket Province.

(Received: September 19,2024 ; Revised: September 23,2024 ; Accepted: September 24,2024)

สุกัญญา เหล่าแคว¹ รวีวัลย์ แพงตา¹ วรณภรณ์ บัวหยาด¹ วลัยรัตน์ พิมพ์สาร¹ สุพรรณษา ภูษา¹ พิชชาพร บุญสูง¹
Suganya Laokae¹ Raweewan phanta¹ Wannaporn Buayad¹ Walairat Pimsan¹ Supunsa pusa¹
Phitchaporn Boonsoong¹

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงสำรวจแบบภาคตัดขวางนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการป้องกันตนเองจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดในตำบลกระแซง อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ กลุ่มตัวอย่างเป็นเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดจำนวน 213 คน โดยการสุ่มอย่างเป็นระบบ เก็บข้อมูลในเดือนเมษายน-พฤษภาคม 2567 โดยใช้แบบสอบถามที่พัฒนาขึ้น วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ จำนวน ร้อยละ

ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับการป้องกันตนเองจากสารเคมีอยู่ในระดับสูง (ร้อยละ 99.08) โดยมีความเข้าใจผิดบางประการ เช่น การฉีดพ่นตอนแดดจัดไม่เป็นอันตราย ส่วนความเชื่อด้านสุขภาพอยู่ในระดับปานกลางและระดับดีใกล้เคียงกัน (ร้อยละ 49.76 และ 50.24) สำหรับระดับปัจจัยกระตุ้นส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง (ร้อยละ 54.92) ส่วนพฤติกรรมการป้องกันตนเอง ส่วนใหญ่อยู่ในระดับดี (ร้อยละ 90.61) โดยเฉพาะในช่วงก่อนและระหว่างการฉีดพ่น แต่ยังมีบางส่วนที่ปฏิบัติไม่สม่ำเสมอ เช่น การอ่านฉลาก การใส่ชุดป้องกัน การงดกินอาหาร/สูบบุหรี่ ขณะฉีดพ่น การติดป้ายเตือนหลังฉีดพ่น การเก็บสารเคมี และการไปพบแพทย์เมื่อมีอาการผิดปกติ

คำสำคัญ: พฤติกรรมการป้องกันตนเอง, สารเคมีกำจัดศัตรูพืช, เกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพด

Abstract

This survey research by cross sectional study aimed to study self-protective behaviors against pesticide use among corn farmers in Krachang Sub-district, Kanthararuk District, Sisaket Province. The sample consisted of 213 corn farmers selected by systematic sampling. Data were collected from April to May 2024 using a developed questionnaire and analyzed using descriptive statistics, including frequency and percentage.

The results revealed that most farmers had a high level of knowledge about self-protection from pesticides (99.08%), with some misunderstandings, such as believing that spraying during hot weather is not harmful. Health beliefs were equally distributed between moderate and good levels (49.76% and 50.24% respectively). Most motivating factors were at a moderate level (54.92%). Regarding self-protective behaviors, most were at a good level (90.61%), especially before and during spraying. However, some farmers did not consistently practice certain behaviors, such as reading labels, wearing protective equipment, abstaining from eating/smoking while spraying, posting warning signs after spraying, storing chemicals properly, and seeking medical attention when experiencing abnormal symptoms.

Keywords: self-protective behaviors, pesticides, corn farmers

บทนำ

ในปี 2565 ประเทศไทยมีพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ทั้งประเทศรวม 3,768,799 ไร่ ภูมิภาคที่มี

การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มากที่สุด คือ ภาคเหนือ 2,535,073 ไร่ รองลงมา คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 795,862 ไร่ ภาคกลาง 437.74 ไร่และภาคใต้ 90 ไร่

¹ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ

ข้าวโพดจะมีโรคที่สำคัญ คือ โรคราน้ำค้าง (Downy mildew) โรคราสนิม โรคใบไหม้แผลเล็ก (Southern corn leaf blight) ใบไหม้แผลใหญ่ (Northern corn leaf blight) โรคใบจุด (Leaf spot) เมื่อข้าวโพดโตอายุประมาณ 45 – 50 วัน คือระยะเริ่มมีฝัก ก็จะมีปัญหาเกี่ยวกับแมลงและศัตรูอื่น ๆ ของข้าวโพด อาทิ เช่น หนอนเจาะลำต้น (Corn stem borer) หนอนกระทู้ข้าวโพด (Corn army worm) หนอนเจาะฝักข้าวโพด (Corn ear worm) มอดดิน (Ground weevil) ดังนั้นจึงต้องใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชใน 3 ขั้นตอนคือ 1) การใช้สารก่อนปลูกโดยฉีดพ่นก่อนเตรียมดิน 3-10 วัน 2) การใช้ก่อนวัชพืชงอก โดยการพ่นสารเคมีทันทีหลังการปลูกข้าวโพด และ 3) การใช้หลังวัชพืชงอกโดยใช้ก่อนข้าวโพดหรือวัชพืชออกดอก ชนิดสารเคมีกำจัดวัชพืช ได้แก่ กลุ่มคลอโรอะซิทานิลลิด พาราควอต ไกลโฟเสท¹ จะเห็นว่าในการปลูกข้าวโพดมีการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในทุกขั้นตอน แม้จะมีประโยชน์ในการช่วยเพิ่มผลผลิต แต่ก็มีผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกร

ข้อมูลการเจ็บป่วยจากพิษของสารเคมีกำจัดศัตรูพืช โดยใช้ข้อมูลจากฐานข้อมูล Health Data Center (HDC) ในประเทศไทยพบการป่วยจากพิษสารกำจัดศัตรูพืชในปี 2564-2566 เท่ากับ 5,046, 6,511 และ 3,971 คนตามลำดับ คิดเป็นอัตราป่วยต่อแสนประชากร 11.08, 14.26 และ 8.72 ตามลำดับ ส่วนในจังหวัดศรีสะเกษ พบสูงในปี 2564 ถึง 362 คน คิดเป็น 362 ต่อแสนประชากร และลดเหลือ 49 และ 65 รายในปี 2565-2566 คิดเป็นอัตราป่วยต่อแสนประชากรเท่ากับ 4.79 และ 6.42 ตามลำดับ ในอำเภอกันทรลักษ์พบผู้ป่วยมากที่สุด ข้อมูลในปี 2564-2566 มีจำนวน 11, 10 และ 12 ตามลำดับ คิดเป็นอัตราป่วยต่อแสนประชากรเท่ากับ 6.57, 5.88 และ 7.03 ตามลำดับ²

พฤติกรรมในการป้องกันตนเองจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชเกี่ยวข้องกับความเชื่อของบุคคล ซึ่งความเชื่อนั้นเป็นตัวกำหนด พฤติกรรมให้บุคคลมีการปฏิบัติพฤติกรรมตามความคิดเห็นหรือความเข้าใจ ผลจากการที่บุคคลได้รับประสบการณ์ทั้งทางตรงและ

ทางอ้อม นอกจากนั้นพฤติกรรมของบุคคลเป็นผลมาจากการให้ค่าหรือคุณค่ากับผลลัพธ์ที่ความคาดหวัง ซึ่งหากบุคคลได้รับรู้ถึงภาวะอันตรายต่อการเกิดโรคและการเจ็บป่วยที่ส่งผลกระทบต่อที่รุนแรง ก็เท่ากับว่าบุคคลได้รับการเสริมแรงให้เกิดพฤติกรรม การตอบสนองหรือการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงเลือกใช้แบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพ (Health belief model)³ มาอธิบายพฤติกรรม การป้องกันตนเองจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ซึ่งงานวิจัยก่อนหน้านี้ของสุชาติา ช้องแก้ว⁴ ทำวิจัยในเกษตรกรปลูกข้าวโพดพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีพฤติกรรม การป้องกันตนเองจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชอยู่ในระดับดี ร้อยละ 64.3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรม การป้องกันตนเองจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพด ได้แก่ การรับรู้โอกาสเสี่ยง การรับรู้ความรุนแรง สถานภาพสมรส ระยะเวลาในการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช การรับรู้ประโยชน์ต่อการป้องกันตนเอง ระยะเวลาในการปลูก สิ่งชักนำให้เกิดการปฏิบัติ และการศึกษามัธยมตอนปลาย

จังหวัดศรีสะเกษ มีพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด 3,968,440 ไร่ มีพื้นที่ปลูกข้าวโพด 33,789 ไร่ ส่วนใหญ่อยู่ในอำเภอกันทรลักษ์ โดยในอำเภอกันทรลักษ์ มีพื้นที่ 8,630 ไร่ อยู่ในตำบลกระแซง 2,668 ไร่ (ร้อยละ 30.91) บ้านกระแซง ตำบลกระแซง มี 398 หลังคาเรือน ประชากร 1,668 คน มีครัวเรือนปลูกข้าวโพด 297 ครัวเรือน พื้นที่ในปลูกข้าวโพด 470 ไร่ (ร้อยละ 17.62 ของพื้นที่ปลูกทั้งตำบล) ที่ผ่านมามีประชาชนได้รับผลกระทบจากการสารเคมีกำจัดศัตรูพืช 66 คน จากการสัมภาษณ์เบื้องต้นในพื้นที่พบว่าสารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่นิยมใช้ส่วนใหญ่เป็นสารเคมีกำจัดวัชพืช ได้แก่ ไกลโฟเสท พาราควอต และอะทราซีน จากการสำรวจพื้นที่พบว่าเกษตรกรยังขาดการป้องกันตนเองจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ไม่มีการสวมชุดอุปกรณ์ป้องกัน เช่น ผ้าปิดปาก แวนตา ถุงมือ เสื้อผ้าแขนยาว รองเท้าบูท เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันสารเคมีกลุ่มไกลโฟเสทพาราควอต มีประกาศยกเลิกใช้หรือลดปริมาณการใช้ เนื่องจากมีพิษร้ายแรง⁵ แต่ก็มีเกษตรกรบางคนในพื้นที่ที่ยังคงมีการใช้

เนื่องจากยังไม่มีกฎหมายที่เข้มงวดในเรื่องของการตรวจสอบร้านค้า ผู้จำหน่ายหรือเกษตรกรผู้ใช้

จากความผลกระทบด้านสุขภาพของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดจากการสารเคมีกำจัดศัตรูพืช และการป้องกันตนเองของเกษตรกรอยู่ในระดับไม่ดี ประกอบกับในบ้านกระแซง ตำบลกระแซงที่มีผู้ปลูกข้าวโพดเป็นจำนวนมาก และยังไม่มีข้อมูลพฤติกรรมการป้องกันตนเองจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ผู้วิจัยในฐานะนักศึกษาสารณสุขที่มีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่ จึงจะศึกษาพฤติกรรมการป้องกันตนเองจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดในบ้านกระแซง เพื่อนำผลการวิจัยมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดแนวทางในการจัดกิจกรรมเพื่อลดผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกรต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจแบบตัดขวาง (Survey research by Cross sectional study)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรคือ ประชาชนอายุ 15 ปีขึ้นไป ที่ปลูกข้าวโพดในบ้านกระแซง ตำบลกระแซง อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 429 คน

กลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชนอายุ 15 ปีขึ้นไป ที่ปลูกข้าวโพดในบ้านกระแซง ตำบลกระแซง อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ และขึ้นทะเบียนเกษตรกรในปี 2566 ได้จากการสุ่มอย่างง่ายตามเกณฑ์ที่กำหนด คำนวณโดยสูตรการประมาณค่าสัดส่วนของจำนวนประชากร ในกรณีที่ทราบจำนวนประชากรของ Daniel⁶ กำหนดค่าความคลาดเคลื่อนทางสถิติที่ระดับ .05 โดยใช้ค่าสัดส่วนจากงานวิจัยของสุชาดา ช้องแก้ว⁴ พบเกษตรกรที่ปลูกข้าวโพดมีพฤติกรรมการป้องกันตนเองจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชอยู่ในระดับดี ร้อยละ 64.3 และค่าความคลาดเคลื่อนในการประมาณค่าสัดส่วนผู้วิจัยกำหนดให้เท่ากับ .05 ได้ ขนาดของกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 194 คน และเมื่อใช้กรณีข้อมูลไม่สมบูรณ์ร้อยละ 10 รวมเป็นกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 213 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ คือ แบบสอบถามที่ปรับปรุงขึ้นจากแบบสอบถามของ สุชาดา ช้องแก้ว⁴ แบ่งเป็น 4 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ส่วนที่ 2 ความรู้เกี่ยวกับการป้องกันตนเองจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ส่วนที่ 3 ความเชื่อด้านสุขภาพมี 5 หมวด ได้แก่ การรับรู้โอกาสเสี่ยงของการเกิดโรคจากการสารเคมีกำจัดศัตรูพืช การรับรู้ความรุนแรงของโรคที่เกิดจากการสารเคมีกำจัดศัตรูพืช การรับรู้ประโยชน์ของการป้องกันตนเองเมื่อใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช การรับรู้อุปสรรคในการป้องกันตนเองเมื่อใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช การรับรู้ความสามารถของตนเองในการป้องกันตนเองเมื่อใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ส่วนที่ 4 ปัจจัยกระตุ้นการปฏิบัติการป้องกันตนเองเมื่อใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และส่วนที่ 5 พฤติกรรมการป้องกันตนเองจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช การตรวจสอบความตรงเนื้อหา (Content validity) ของแบบประเมิน โดยใช้ (IOC : Index of Item Objective Congruence) โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ได้ค่า IOC = 1 ถือว่ามีความสอดคล้อง จากนั้นผู้วิจัยนำแบบสอบถามมาปรับปรุงแล้วไปทดสอบเครื่องมือกับประชาชนในตำบลใกล้เคียงจำนวน 30 คน โดยหาค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์แอลฟาของ ครอนบาค (Cronbach's alpha reliability coefficient) ได้ค่าระหว่าง 0.70-0.96 ถือว่ามีความเหมาะสม

วิธีการเก็บข้อมูล

1) เตรียมความพร้อมของชุมชนที่จะลงเก็บข้อมูลโดยการทำหนังสือราชการจากคณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ถึงผู้นำหมู่บ้านเพื่อขออนุญาตทำการศึกษาในพื้นที่รับผิดชอบ ชี้แจงวัตถุประสงค์ วิธีการศึกษารายละเอียดในการ เก็บข้อมูล และขอความร่วมมือประชาสัมพันธ์ผ่านทางหอกระจายข่าวให้กลุ่มเป้าหมายได้รับทราบ

2) ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บข้อมูล โดยเข้าพบเกษตรกรในช่วงเช้าก่อนที่เกษตรกรจะออกไปทำงาน นอกหมู่บ้านและในช่วงเย็นหลังจากเลิกงาน ผู้ศึกษาแนะนำตัวเองพร้อมทั้งได้อธิบายวัตถุประสงค์ใน

การศึกษารายละเอียดของการเก็บข้อมูล และสอบถามความสนใจในการให้ข้อมูลก่อนดำเนินการเก็บข้อมูล

3) ตรวจสอบความครบถ้วนของแบบสอบถามติดต่อประสานงานเพื่อเก็บข้อมูลเพิ่มเติมกรณีกลุ่มตัวอย่างไม่อยู่บ้านเพื่อขอข้อมูลเพิ่มเติม และให้รหัสตามที่กำหนดไว้ เพื่อนำผลมาวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์และการนำเสนอข้อมูลใช้ สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย

จริยธรรมการวิจัย

ผู้วิจัยจะมีคำชี้แจง และขอความยินยอมกลุ่มตัวอย่างก่อนเก็บ มีเก็บรักษาข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างเป็นความลับ จะเผยแพร่ข้อมูลในลักษณะภาพรวม

2. ความรู้เกี่ยวกับการป้องกันตนเองจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการป้องกันตนเองจากสารเคมีกำจัดศัตรูพืช โดยมีผู้ตอบถูกมากกว่าร้อยละ 98 ในแต่ละข้อ ยกเว้นประเด็นเรื่องการฉีดพ่นสารเคมีตอนแดดจัดไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ยังมีความเข้าใจผิดอยู่มาก โดยมีผู้ตอบถูกและผิดใกล้เคียงกันพบร้อยละ 50.23 และร้อยละ 49.76 ตามตารางที่ 2 เมื่อแบ่งระดับความรู้ส่วนใหญ่มีความรู้อยู่ในระดับสูง ร้อยละ 99.08 โดยมีส่วนน้อยที่มีความรู้ระดับปานกลางและต่ำ

3. ระดับความเชื่อด้านสุขภาพและปัจจัยกระตุ้นการปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ระดับความเชื่อด้านสุขภาพเกี่ยวกับการป้องกันตนเองจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช จากคะแนนที่เป็นไปได้ 14-70 คะแนน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความเชื่อด้านสุขภาพเกี่ยวกับการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชอยู่ในระดับสูง

ระดับปัจจัยกระตุ้นการปฏิบัติการป้องกันตนเองจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชจากคะแนนที่เป็นไปได้ 14-70 คะแนน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีปัจจัยกระตุ้นในระดับปานกลาง (ร้อยละ 54.92) รองลงมาเป็นระดับสูง (ร้อยละ 40.84)

งานวิจัยผ่านการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ของคณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ เลขที่ 007/2567 ลงวันที่ 29 มีนาคม 2567

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไป

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 63.4) อายุอยู่ในช่วง 31-40 ปี (ร้อยละ 45.1) สมรสแล้ว (ร้อยละ 71.8) จบการศึกษาระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 57.7) อาชีพหลักคือทำนา (ร้อยละ 40.8) รายได้ต่อเดือนอยู่ในช่วง ต่ำกว่า 15,000 บาทต่อเดือน (ร้อยละ 72.3) ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชนาน้อยกว่า 10 ปี (ร้อยละ 68.1)

4. พฤติกรรมการป้องกันตนเองจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ส่วนใหญ่ (มากกว่าร้อยละ 80) มีพฤติกรรมป้องกันตนเองที่ดีในการเตรียมตัวก่อนฉีดพ่น ได้แก่ อ่านฉลากก่อนใช้ ตรวจสอบอุปกรณ์ และเตรียมอุปกรณ์ป้องกันพร้อม ระหว่างฉีดพ่น ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 78-92) มีพฤติกรรมที่ดีในการสวมใส่อุปกรณ์ป้องกัน งดรับประทานอาหารหรือสูบบุหรี่ หยุดฉีดเมื่อมีอาการผิดปกติ ยืนเหนือลม และล้างมือหลังสัมผัสสารเคมี ในขณะที่หลังฉีดพ่นส่วนใหญ่ (ร้อยละ 77-81) มีพฤติกรรมที่ดีในการอาบน้ำ แยกซักเสื้อผ้า ทิ้งภาชนะ ล้างอุปกรณ์ เก็บสารเคมี และไปพบแพทย์เมื่อมีอาการผิดปกติ

แม้ส่วนใหญ่จะมีพฤติกรรมที่ดี แต่ยังมีร้อยละ 11-21 ที่ปฏิบัติเป็นบางครั้งเท่านั้นในการอ่านฉลากเตรียมอุปกรณ์ป้องกัน และใส่อุปกรณ์ป้องกันขณะฉีดพ่น ซึ่งไม่เพียงพอต่อความปลอดภัย และยังมีผู้ไม่เคยปฏิบัติถึงร้อยละ 11.73 ในการงดรับประทานอาหารหรือสูบบุหรี่ขณะฉีดพ่น ซึ่งเพิ่มความเสี่ยงในการรับสารเคมีเข้าสู่ร่างกาย

พฤติกรรมการติดป้ายเตือนหลังฉีดพ่นยังเป็นปัญหาสำคัญ โดยมีผู้ที่ไม่เคยปฏิบัติถึงร้อยละ 25.82 และปฏิบัติประจำเพียงร้อยละ 51.17 ซึ่งอาจก่อให้เกิดอันตรายแก่ผู้อื่นได้ แม้ส่วนใหญ่จะปฏิบัติ

เป็นประจำ แต่ยังมีประมาณร้อยละ 20 ที่ปฏิบัติเป็นบางครั้งในการเก็บสารเคมีให้มิดชิดและไปพบแพทย์เมื่อมีอาการผิดปกติ การแบ่งระดับพฤติกรรมการป้องกันตนเองจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชจากคะแนนที่เป็นไปได้ 15-45 คะแนน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีพฤติกรรมอยู่ในระดับดี (ร้อยละ 90.61) รองลงมาเป็นระดับปานกลาง (ร้อยละ 7.98)

สรุปและอภิปรายผล

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุ อยู่ในวัยแรงงาน รายได้ต่ำกว่า 15,000 บาท/เดือน ใช้สารเคมีน้อยกว่า 10 ปี มีความรู้ในการป้องกันตนเองอยู่ในระดับสูง ยกเว้นเรื่องการฉีดพ่นตอนแดดจัดไม่เป็นอันตราย ยังมีความเข้าใจผิดมาก ส่วนความเชื่อด้านสุขภาพ ส่วนใหญ่ เห็นด้วยกับการรับรู้โอกาสเสี่ยง ความรุนแรง ประโยชน์ และความสามารถในการป้องกันตนเอง แต่ยังมีเชื่อผิดว่าสุขภาพแข็งแรงจะไม่เสี่ยง และยังมีการรับรู้อุปสรรคในการใช้ชุดป้องกัน ส่วนปัจจัยกระตุ้นการปฏิบัติพบว่าการมีโรคประจำตัว การรับอิทธิพลจากสื่อ และแรงสนับสนุนจากครอบครัว/ชุมชน เป็นปัจจัยกระตุ้นที่สำคัญให้ป้องกันตนเองมากขึ้น แต่ยังมีบางส่วนที่ขาดแรงกระตุ้นเหล่านี้

ในขณะที่พฤติกรรมการป้องกันตนเอง: ส่วนใหญ่ มีพฤติกรรมอยู่ในระดับดี โดยเฉพาะก่อนและระหว่างฉีดพ่น แต่ยังมีบางส่วนที่ปฏิบัติไม่สม่ำเสมอในการอ่านฉลาก เตรียม/ใส่อุปกรณ์ป้องกัน งดกินอาหาร/สูบบุหรี่ขณะฉีดพ่น ติดป้ายเตือนหลังฉีด เก็บสารเคมีให้มิดชิด และไปพบแพทย์เมื่อมีอาการผิดปกติ

จากผลการศึกษาเรื่องพฤติกรรมการป้องกันตนเองจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดในบ้านกระแจะ ตำบลกระแจะ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ในครั้งนี้ มีประเด็นที่น่าสนใจที่ผู้วิจัยจะนำมาอภิปรายผล ดังนี้

1) ความรู้เกี่ยวกับการป้องกันตนเองจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช จากข้อมูลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้ในการป้องกันตนเองอยู่ในระดับสูงถึงร้อยละ 99.08 ยกเว้นเรื่องการฉีดพ่นตอน

แดดจัดไม่เป็นอันตราย ยังมีความเข้าใจผิดถึงร้อยละ 49.76 แสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการป้องกันตนเองจากสารเคมีในภาพรวมเป็นอย่างดี ซึ่งอาจเป็นผลจากการได้รับข้อมูลข่าวสารจากหน่วยงานต่างๆ เช่น เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เกษตรตำบล อาสาสมัครสาธารณสุข รวมถึงการเข้ารับการอบรม การรับรู้จากสื่อต่างๆ เช่น โทรศัพท์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ แผ่นพับ ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับอันตรายจากการสัมผัสสารเคมีและวิธีการป้องกันอย่างถูกต้อง

อย่างไรก็ตาม ยังพบว่ามีความเข้าใจผิดในประเด็นที่ว่า การฉีดพ่นตอนแดดจัดไม่เป็นอันตรายค่อนข้างสูง ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ผิดและอาจก่อให้เกิดพฤติกรรมเสี่ยงต่อการได้รับอันตรายจากสารเคมีได้ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความรู้ที่ถูกต้องเพิ่มเติมในประเด็นนี้ เพื่อแก้ไขความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน ให้เกษตรกรตระหนักถึงอันตรายและป้องกันตนเองได้ถูกต้อง

ผลการศึกษาสอดคล้องกับการศึกษาก่อนหน้านี้ของ ณัฐธยา วิไลวรรณ⁷ ที่พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับการป้องกันอันตรายจากการใช้สารเคมีอยู่ในระดับดีถึงร้อยละ 70.13 และ กวิสทาริน นทร์ คณะพันธ์ และกาญจนา แซ่อึ้ง⁸ ที่พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับการป้องกันตนเองจากการสัมผัสสารเคมีกำจัดศัตรูพืชอยู่ในระดับสูง

2) ความเชื่อด้านสุขภาพและปัจจัยกระตุ้นการปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ผลการศึกษพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความเชื่อด้านสุขภาพอยู่ในระดับที่ดี สอดคล้องกับแนวคิดแบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพ (Health Belief Model) ที่ว่าบุคคลจะปฏิบัติพฤติกรรมสุขภาพที่ดีหากมีความเชื่อว่าตนมีความเสี่ยงต่อการเกิดโรค และการเกิดโรคจะส่งผลร้ายแรง แต่หากปฏิบัติตัวเพื่อป้องกันจะเกิดประโยชน์ โดยประโยชน์จะมากกว่าอุปสรรค และสามารถป้องกันตนเองได้³ ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ในการศึกษานี้มีแนวโน้มที่จะปฏิบัติพฤติกรรมป้องกันตนเองจากสารเคมีได้ดี

ผลการศึกษาที่สอดคล้องกับการศึกษาของ ณัฐยา วิไลวรรณ⁷ ที่พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีทัศนคติเกี่ยวกับการป้องกันอันตรายจากการใช้สารเคมีอยู่ในระดับดี และกวิสธารินทร์ คณะพันธ์ และกาญจนา แซ่อึ้ง⁸ ที่พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีทัศนคติเกี่ยวกับการป้องกันตัวเองจากการสัมผัสสารเคมีกำจัดศัตรูพืชในนาข้าวอยู่ในระดับสูง ซึ่งถือเป็นปัจจัยเอื้อให้เกิดพฤติกรรมป้องกันตนเองที่ดี ในขณะที่ปัจจัยกระตุ้นการปฏิบัติป้องกันตนเองจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชอยู่ในระดับปานกลาง ผลการศึกษาปัจจัยกระตุ้นที่สอดคล้องกับงานวิจัยของเอกพล กาละดี และเจตนิพัทธ์ สมมาตย์⁹ ที่พบว่าปัจจัยเสริม ได้แก่ การได้รับข่าวสาร และการสนับสนุนทางสังคม มีความสัมพันธ์ด้านบวกกับพฤติกรรมป้องกันสารเคมีของเกษตรกรอย่างมีนัยสำคัญ และงานวิจัยของ นกุล หนูสุข¹⁰ ที่พบว่าเมื่อผู้สูงอายุได้รับโปรแกรมส่งเสริมการป้องกันตนเองจากสารเคมี จะมีพฤติกรรมป้องกันตนเองสูงขึ้น แสดงให้เห็นความสำคัญของกระบวนการกระตุ้นเตือนจากปัจจัยภายนอก

3) พฤติกรรมป้องกันตนเองจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีพฤติกรรมการป้องกันตนเองอยู่ในระดับดี โดยเฉพาะในช่วงก่อนและระหว่างฉีดพ่น เช่น อ่านฉลากก่อนใช้ ตรวจสอบและเตรียมอุปกรณ์ป้องกัน สวมใส่อุปกรณ์ป้องกัน งดกินอาหาร/สูบบุหรี่ขณะฉีดพ่น ล้างมือทันทีหลังเติมสารเคมี เป็นต้น แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ตระหนักถึงความสำคัญ และปฏิบัติพฤติกรรมการป้องกันตนเองในขั้นตอนที่สำคัญได้เป็นอย่างดี

ทั้งนี้อาจเป็นผลจากการที่เกษตรกรส่วนใหญ่มีความรู้ ความเชื่อด้านสุขภาพ และมีปัจจัยกระตุ้นที่เอื้อต่อการป้องกันตนเองในระดับที่ดี ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สอดคล้องกับการศึกษาของสุชาดา ช้องแก้ว⁴ ที่พบว่าเกษตรกรปลูกข้าวโพดส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการป้องกันตนเองอยู่ในระดับดี และกวิสธารินทร์ คณะพันธ์ และกาญจนา แซ่อึ้ง⁸ ที่พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการป้องกันตัวเองจาก

การสัมผัสสารเคมีในระดับสูง ซึ่งมีแนวโน้มสอดคล้องกับการศึกษาคั้งนี้

แต่อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษานี้ก็ยังพบว่าเกษตรกรบางส่วนที่มีพฤติกรรมการป้องกันตนเองยังไม่เพียงพอ เช่น ร้อยละ 11-21 ปฏิบัติเป็นบางครั้งในการอ่านฉลาก เตรียมและใส่อุปกรณ์ป้องกัน ร้อยละ 11.73 ไม่เคยปฏิบัติการงดกินอาหาร/สูบบุหรี่ขณะฉีดพ่นเลย ภายหลังการฉีดพ่นก็พบว่า เกษตรกรยังมีการปฏิบัติไม่สม่ำเสมอในการอาบน้ำ แยกซักเสื้อผ้า เก็บสารเคมี รวมถึงไปพบแพทย์เมื่อมีอาการผิดปกติ และที่พบมากที่สุดคือร้อยละ 25.82 ไม่เคยปฏิบัติในการติดป้ายเตือนหลังการฉีดพ่นเลย ซึ่งอาจก่อให้เกิดอันตรายต่อผู้อื่นที่เข้าไปในบริเวณนั้นได้

สาเหตุที่เกษตรกรบางส่วนมีพฤติกรรมการป้องกันยังไม่เหมาะสม อาจเกิดจากการขาดความรู้ความเข้าใจ มีความเชื่อที่ไม่ถูกต้อง เช่น คิดว่าตนเองมีสุขภาพแข็งแรงจึงไม่เสี่ยง หรือมีการรับรู้ต่ออุปสรรคของการป้องกันตนเองสูง เช่น คิดว่าการใส่ชุดป้องกันทำให้ไม่สะดวก งานล่าช้า หรือมีราคาแพง จึงไม่ปฏิบัติ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้อาจเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกษตรกรบางส่วนมีพฤติกรรมการป้องกันตนเองยังไม่ดีเท่าที่ควร

ดังนั้น แม้ในภาพรวมเกษตรกรส่วนใหญ่จะมีพฤติกรรมการป้องกันตนเองอยู่ในระดับดี แต่ก็ไม่ควรละเลยกลุ่มเกษตรกรบางส่วนที่ยังปฏิบัติไม่ถูกต้อง ควรมีการให้ความรู้ที่ถูกต้อง ปรับเปลี่ยนความเชื่อ เพิ่มการรับรู้ความเสี่ยงและความรุนแรง ส่งเสริมให้เห็นประโยชน์ของการป้องกัน พร้อมทั้งลดการรับรู้ต่ออุปสรรคของการป้องกันตนเอง เช่น ช่วยสนับสนุนอุปกรณ์ป้องกันที่ใช้งานสะดวกในราคาเหมาะสม การออกแบบและปรับปรุงอุปกรณ์ป้องกันให้มีความเหมาะสมกับสภาพการทำงาน เพื่อลดการรับรู้ต่ออุปสรรคในการใช้อุปกรณ์ป้องกัน เป็นต้น

นอกจากนั้นควรเน้นย้ำพฤติกรรมการป้องกันที่พบว่ายังมีการปฏิบัติไม่เพียงพอในกลุ่มเกษตรกรบางส่วน เช่น การใช้สื่อรณรงค์เพื่อกระตุ้นเตือนให้เกิดการปฏิบัติอย่างเคร่งครัดและสม่ำเสมอ ทั้งในการอ่านฉลาก การใส่ชุดป้องกัน การไม่กินอาหารหรือสูบบุหรี่

ขณะฉีดพ่น และที่สำคัญคือพฤติกรรมกาการติดป้ายเตือนหลังฉีดพ่น เพื่อป้องกันการสัมผัสของผู้ที่ไม่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะช่วยให้เกษตรกรมีพฤติกรรมกาการป้องกันตัวเองและผู้อื่นจากอันตรายของสารเคมีอย่างรัดกุมยิ่งขึ้นต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1) หน่วยงานสาธารณสุขในพื้นที่ควรจัดกิจกรรมอบรมให้ความรู้แก่เกษตรกรอย่างต่อเนื่อง ในประเด็นที่ยังพบว่ามีควมเข้าใจคลาดเคลื่อน เช่น การใช้สารเคมีในช่วงแดดจัดไม่เป็นอันตราย ผู้ที่สุขภาพแข็งแรงจะไม่ได้รับผลกระทบจากสารเคมี เป็นต้น เพื่อแก้ไขความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง

2) เจ้าหน้าที่สาธารณสุข ร่วมกับเกษตรกรตำบลควรหาวิธีกาการใช้อุปกรณ์ป้องกันที่ถูกต้อง สนับสนุนอุปกรณ์ป้องกันที่มีคุณภาพและราคาเหมาะสม รวมถึงประสานงานกับผู้นำชุมชนและครอบครัวเกษตรกร ในการช่วยกากำกับดูแลให้เกษตรกรสวมใส่อุปกรณ์ป้องกันอย่างเคร่งครัดทุกครั้งที่ใช้สารเคมี

3) เจ้าหน้าที่สาธารณสุขควรจัดบริการเชิงรุกในการคัดกรอง ตรวจเลือด และเฝ้าระวังภาวะสุขภาพของเกษตรกรที่สัมผัสสารเคมีเป็นประจำ หากพบความผิดปกติต้องให้คำแนะนำในการดูแลตนเองและพาไปพบแพทย์เพื่อรับการรักษาที่เหมาะสมต่อไป

4) ควรมีการวิจัยเชิงคุณภาพเพิ่มเติม เกี่ยวกับมุมมอง ทักษะคติ ความเชื่อ ค่านิยมของเกษตรกร ที่อาจมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมกาการใช้สารเคมีและพฤติกรรมป้องกันตนเอง เช่น การรับรู้ต่อความเสี่ยง การรับรู้ต่อความรุนแรงของผลกระทบ ความเชื่อในโอกาสเสี่ยงของตนเอง เป็นต้น เพื่อให้เข้าใจมุมมองที่มาของพฤติกรรมได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้นำในตำบลกระแซง อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ที่อำนวยความสะดวกในการวิจัย รวมทั้งเกษตรกร ผู้ปลูกโพดที่ให้ข้อมูลการวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

1. สถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งชาตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ข้าวโพด : การปลูกข้าวโพด [อินเทอร์เน็ต]. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์; 2565 [เข้าถึงเมื่อ 5 ก.พ. 2567]. เข้าถึงได้จาก: <https://www.3rdi.ku.ac.th/?p=8646>
2. กระทรวงสาธารณสุข. รายงาน Health Data Center (HDC) [อินเทอร์เน็ต]. นนทบุรี: กระทรวงสาธารณสุข; 2567 [เข้าถึงเมื่อ 22 ก.พ. 2567]. เข้าถึงได้จาก: <https://hdc.service.moph.go.th/hdc/index.php>
3. Champion VL, Skinner CS. The Health Belief Model. In: Glanz K, Rimer BK, Viswanath K, editors. Health behavior and health education: Theory, research, and practice. 4th ed. San Francisco: Jossey-Bass; 2008. p. 189-193.
4. สุชาติดา ข้องแก้ว. การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมกาการป้องกันตนเองจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดในอำเภอบ้านโคก จังหวัดอุดรธานี [อินเทอร์เน็ต]. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร; 2565 [เข้าถึงเมื่อ 5 มี.ค. 2567]. เข้าถึงได้จาก: <https://nuir.lib.nu.ac.th/dspace/bitstream/123456789/5157/3/60062947.pdf>
5. กรมวิชาการเกษตร. ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม [อินเทอร์เน็ต]. กรุงเทพฯ: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์; 2560 [เข้าถึงเมื่อ 5 ก.พ. 2567]. เข้าถึงได้จาก: <https://www.doa.go.th/th/#>
6. Daniel WW, Cross CL. Biostatistics: A foundation for analysis in the health sciences. 11th ed. New York: John Wiley & Sons; 2018.
7. ญฐธยา วิลาวรรณ. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการป้องกันอันตรายจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในกลุ่มเกษตรกร อำเภอมืองจังหวัดปทุมธานี [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารกาการ]. นครราชสีมา: วิทยาลัยนครราชสีมา; 2559 [เข้าถึงเมื่อ 6 มี.ค. 2567]. เข้าถึงได้จาก: <https://nuir.lib.nu.ac.th/dspace/bitstream/123456789/5157/3/60062947.pdf>
8. กวิสทรารินทร์ คณะพันธ์ และกาญจนา แซ่อึ้ง. ความรู้ ทักษะคติ และพฤติกรรมกาการป้องกันตัวเองจากการสัมผัสสารเคมีกำจัดศัตรูพืชในนาข้าวของเกษตรกรตำบลหนองแก้ว อำเภอมือง จังหวัดศรีสะเกษ [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารกาการ]. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น; 2563 [เข้าถึงเมื่อ 4 ก.พ. 2567]. เข้าถึงได้จาก: <https://nuir.lib.nu.ac.th/dspace/bitstream/123456789/5157/3/60062947.pdf>

9. เอกพล กาละดี และเจตนิพัทธ์ สมมาตย์. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมเสี่ยงในการใช้และการป้องกันสารเคมีของผู้ประกอบอาชีพไร้อ้อย: กรณีศึกษากันตลกซังโค ตำบลหนองหอย อำเภอพระทองคำ จังหวัดนครราชสีมา [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช; 2558 [เข้าถึงเมื่อ 4 ก.พ. 2567]. เข้าถึงได้จาก:
<https://nuir.lib.nu.ac.th/dspace/bitstream/123456789/5157/3/60062947.pdf>
10. นกุล หนูสุข. ผลของโปรแกรมการป้องกันตนเองจากการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของผู้สูงอายุโดยการประยุกต์ใช้แบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพ ในพื้นที่ตำบลเสริมซ้าย อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. ลำปาง: วิทยาลัยการศึกษาด้านการเกษตร; 2561 [เข้าถึงเมื่อ 4 ก.พ. 2567]. เข้าถึงได้จาก:
<https://nuir.lib.nu.ac.th/dspace/bitstream/123456789/5157/3/60062947.pdf>